

A rugalmasság foglalkoztatáspolitikai ambivalenciája

A szerkezeti reform és a foglalkoztatás alakulása közötti összefüggés vizsgálata Németország új szerkezetátalakítási tervével kapcsolatban. Makro- és mikrogazdasági összefüggések a különböző közgazdasági nézetek szerint. Az USA, Hollandia és Dánia gazdaságának és foglalkoztatottságának összehasonlító elemzése.

Tárgyszavak: szerkezeti reform; munkaerőpiac; rugalmasság; felmondás; korlátozási jog; bér rugalmasság; Németország; USA; Hollandia; Dánia.

Németország új szerkezetátalakítási politikája a munkaerőpiac nagyobb rugalmasságának elérésére

A Hartz-bizottságnak a munkaerőpiac és a szociálpolitika gyökeres fordulatát jelentő beterjesztésével kapcsolatban Schröder szövetségi kancellár kijelentette: „Ha most nem csináljuk ezt meg, Németország a továbbiakban is vissza fog esni; több rugalmasságra van szükségünk, ez a szilárd meggyőződése”. Így vagy hasonló módon próbálja a szövetségi kormány az új szerkezetátalakítási politikáját úgy beállítani, hogy nincs más alternatíva. A munkaerőpiac nagyobb rugalmasságának elérése érdekében növelik a pénzügyi nyomást a munkanélküliekre, lazítanak a felmondási korlátozáson. Ez a politikai fordulat a lakosság tiltakozását váltja ki országszerte.

Egyre erősebb a kétség, hogy csak a szerkezeti reform járulhat hozzá a magasabb gazdasági és foglalkoztatási növekedés eléréséhez szükséges rugalmassághoz. Mára már világossá vált, hogy a Hartz-bizottság I-IV reformjai önmagukban nem növelték a foglalkoztatást, hanem ehhez erősebb gazdasági növekedésre és az „1 eurós-állások” gigantikus kibővítésére van szükség.

Nemzetközi közgazdaságtudományi kutatások alapján állítható, hogy a szerkezeti reform és a foglalkoztatás alakulása közötti összefüggés egyáltalán nem olyan egyértelmű, mint azt a német vitákban sugallják. A német vitákban a rugalmasságot egyoldalúan interpretálják, és úgy, mintha mindenekelőtt a keretfeltételek – a gazdasági növekedés – határoznák meg a foglalkoztatáspolitikai eredményeket, és kevésbé a mikrogazdasági ösztönzőrendszer.

A dinamikus gazdasági fejlődéshez szükséges a rugalmasság

A rugalmasság a dinamikus gazdasági fejlődés elengedhetetlen előfeltétele. A rugalmasság azonban tágabb fogalom, mint ahogy a német gazdaságpolitikai eszmecserékben gyakran számszerű rugalmasságra szűkítik le – a dolgozói létszámnak a megváltozott körülményekhez való igazítására – és a szabályozók és ösztönzők leépítésével tekintik egyenlőnek.

A rugalmasságnak több oldala van, egyes rugalmassági formák egymással elvileg helyettesíthetők, míg mások szemben állnak egymással. A család és a munka világa egyaránt rugalmas munkaidőt kíván, azonban a termelés követelményeinek megfelelően kialakított változó munkaidő természetesen ellentétben állhat a gyermeknevelés rugalmassági követelményével.

A rugalmasság mennyiségi igazodásra és deregulációra való leszűkítésének gyökere a tökéletes piacok elvi modelljében nyugszik, amelyet egyes közgazdászok még mindig ideális referenciamodellként alkalmaznak. Eszerint a modell szerint a kisvállalatok homogén termékeket gyártanak, a piaci változásokhoz gyorsan és lényeges költségek nélkül alkalmazkodnak, a kollektív bértárgyalásokat fölöslegesnek tartják, minden szabályozás csak homok, a különben zavartalanul működő piaci rendszer gépezetében.

Azonban még a piaci csere is költségekkel jár, és ezért minden valószínű piacaon, különösen a munkaerőpiacon van egy bizonyos merevség, amelyet szabályozással lehet enyhíteni vagy megszüntetni. A tökéletes piac csak fikció.

A dereguláció pozitív eredményei kétségesek

Az OECD 1994. évi „Jobs Study” az ajánlásaival magára vállalta a dereguláció éllóvasának szerepét, azonban a kutatási eredmények és a

gyakorlati gazdaságpolitikai tapasztalatok nem igazolták a dereguláció kecsegtető kilátásait. Ebből kétféle következtetés vonható le:

1. a dereguláció nem ment elég messzire, és mélyrehatóbb fordulatra lenne szükség az eredmények eléréséhez vagy – egy másik verzió szerint – azok csak hosszabb idő múlva jelentkeznek.
2. a munkaerő-piaci realitás bonyolultabb, mint az ideális piacmodell, és ezért újra kell gondolni a szabályozások céljainak összefüggéseit és interakcióit az ún. keretfeltételekkel.

A nemzetközi eszmecsere ezért áttért a munkaerő-piaci szabályozásnak, és a termékpiacoknak a munkaerőpiacra gyakorolt hatásának differenciált értékelésére, valamint más intézmények és keretfeltételek figyelembevételére. Az OECD nem határolta el magát teljesen a Jobs Study-ban tett ajánlásaitól, de figyelmezteti a kormányokat, hogy ne veszítsék szem elől a munkavállalók jogos biztonsági érdekeit.

Nem egyértelmű a felmondási korlátozás hatása a foglalkoztatásra

Minden deregulációs javaslat központi magja a felmondáskorlátozási jog leépítése. A felmondás korlátozásának hatását a foglalkoztatásra már régóta különféleképpen ítélik meg. Megkérdőjelezzik befolyását a foglalkoztatás szintjére, mivel az hatással lehet a vállalatok magatartására mind a felvételek, mind az elbocsátások terén. Vitathatatlan azonban, hogy csökkenti a munkaerő-piaci fluktuációt, amiáltal stabilizálja a fennálló munkaviszonyokat, de megnehezíti az elhelyezkedést és újra-elhelyezkedést. Félrevezető az az értelmezés, hogy a felmondási korlátozás csak többletköltséget okoz, mivel a vállalatoknak alapvető érdekük a lehető legcsekélyebb fluktuáció, mégpedig annál inkább, minél innovatívabbak. A foglalkoztatást stabilizáló szabályozások ezenkívül javíthatják a humántőke-befektetések előfeltételeit mind a munkavállalók, mind a munkáltatók oldalán.

Csak abban a mértékben, amennyiben a felmondási korlátozás külső eredetű, és valóban többletköltséget okoz, lehet meghatározó a foglalkoztatási szintre. Az elhúzódó elbocsátásokkal összefüggő költségeket azonban szembe kell állítani az előzőleg elért hatékonyságjavulással. Nem csoda, hogy ilyen komplex hatások mellett nem lehet egyértelmű költség- ill. foglalkoztatási eredményeket bizonyítani.

Egyébként Németországban nincs abszolút felmondási korlátozás, még a nagyvállalatoknál is lehetségesek az elbocsátások, különben ho-

gyan tudta volna a Siemens áthelyezni termelőüzemeit Magyarországra és a Daimler-Chrysler Bremenbe.

A bér rugalmasság nem egyirányú utca

A kollektív szerződések jelenleg folyamatban lévő fellazítását általában a nagyobb bér rugalmasság felé vezető helyes lépésként üdvözik. Azonban csak az érem egyik oldalát nézik, de a bér rugalmasság nem egyirányú utca. Igaz, hogy a kollektív szerződéstől lefelé történő eltérés a gyengélkedő vállalatoknál rövid távon biztosítani tudja az értékesítést és a foglalkoztatást. Ennyiben a rugalmassági záradékok feltétlenül stabilizálni tudják a foglalkoztatást. Az üzemi tanácsok is előbb készek a bérkompromisszumra mint az országos szakszervezeti funkcionáriusok. A jól prosperáló vállalatoknál a kollektív szerződéstől fölfelé jön létre a bérek eltérése, ami csökkenti a foglalkoztatást. A nettó kihatás a foglalkoztatásra bizonytalan, különösen egy dinamikus, innovatív gazdaságban.

Keretfeltételek?

Egyes érvelések szerint a foglalkoztatás bővítése egyedül a deregulációval nem érhető el, az a keretfeltételeken is múlik, azaz gazdasági növekedésre is szükség van a sikeres foglalkoztatási politikához. A keretfeltételekhez való visszatéréssel azonban csak a foglalkoztatási küszöb csökkentése maradhat a dereguláció foglalkoztatáspolitikai reménye.

Az USA példája

Az 1970-es és 1980-as években az USA és Európa gazdasági fejlődése között a legmarkánsabb különbség az amerikai gazdaság növekedésének magas foglalkoztatási intenzitása. Kevésbé pozitívan fogalmazva: az USA-ban csak gyenge termelékenységi növekedés volt, míg Európa magas termelékenységi javulásnak örvendett. A 90-es években azonban javult az USA termelékenysége is, elérte az utoljára az 1960-as években jellemző szintet. Ugyanakkor azonban csökkent az amerikai gazdasági növekedés foglalkoztatásintenzitása, és az utolsó konjunkturális élénkülés időszakában a foglalkoztatás növekedése messze elmaradt a történelmi számok és a Bush-kormány reményei mögött.

Az is megmutatkozik, hogy az USA munkaerőpiacának integratív ereje közvetlenül a foglalkoztatás nagyarányú növekedésétől függ. Az USA-ban nem voltak olyan intézményes változások, amelyek a foglalkoztatás intenzitását befolyásolhatták volna.

Hollandia példája

A tökéletes recept utáni örökös keresésben a 90-es években Hollandia is foglalkoztatási sikereket ért el. Abban a szilárd meggyőződésben, hogy a szabályozás és a foglalkoztatás alakulása szorosan összefügg, a holland foglalkoztatási csoda okaként a társadalombiztosítási reformokat állították előtérbe. Így a munkanélküliek bérpótlék-juttatását 10 százalékponttal csökkentették. Távolsból azonban látható, hogy a holland átcsoportosítások még a reform után is nagyvonalúbbak, és a felmondáskorlátozási törvény szigorúbb, mint a német. Amennyiben a német vitákban gyakran szereplő intézményi merevség és a mikrogazdasági ösztönzőrendszerek okoznák a munkanélküliséget, akkor a munkanélküliségnek Németországban alacsonyabbnak kellett volna lennie, mint Hollandiában, azonban éppen fordítva volt.

Hollandiában a bér-, fiskális- és pénzpolitika makrogazdasági koordinációja volt a foglalkoztatás sikerének kulcsa. A holland Központi Bank bizonyos fokig feladta szuverenitását és a guldent a márkához kötötte, ami a gulden állandó nominális árfolyamához vezetett. Ugyanakkor a szakszervezetek egy erősen visszafogott bérpolitikára kötelezték magukat, amit támogatott az alacsonyabb jövedelmeket megcélzó költségvetési politika is. Mindezek eredményeként a holland áremelkedések elmaradtak a németországi mögött, ami a fix nominális árfolyam mellett a gulden tényleges leértékelődéséhez és exportnövekedéshez vezetett, az ismert foglalkoztatásjavulás mellett.

Gazdasági növekedés és foglalkoztatás

Más országok szabályozásainak kihatását nehéz megérteni, mert nagyban függ a hazai interpretációtól, így gyakran félreértésekhez vezet. Ezért nagyon nehéz a gazdasági fejlődés nemzetközi összehasonlítása. A tudományos vitákban nagyra tartott „nemzeti modellek” karrierje is rövid életű, a fellendülés időszakának végén eltűnnek a süllyesztőben.

Az utóbbi időben Dániáról mint modellgazdaságról beszélnek, a rugalmasság és biztonság összekapcsolását „Flexicurity” dán modellként említik, amelyben a felmondási korlátozás gyakorlatilag nem létezik,

ugyanakkor a munkavállalók jövedelmének biztonságát a nagyvonalú munkanélküli-segélyek (az utolsó jövedelem 90%-a) biztosítják. Ha azonban a dán adózási szintet is figyelembe vesszük, elmegy a kedvünk a deregulációtól. Ha igaz lenne az összefüggés az adók, a munka ösztönzése és a gazdasági növekedés között, akkor Dániában a foglalkoztatási arány a nulla felé tendálna. A magas adószintű Dániában azonban magasabb a keresők aránya, mint az alacsony adószintű USA-ban.

Hamis tanácsadók?

Hogyan lehet, hogy a nemzetközi kutatás kijózanító felismeréseinek előterében a Szövetségi Kancellári Hivatal olyan hevesen és kizárólag a szerkezeti reformokban bízik a mikrogazdasági ösztönzők befolyásolására? Egy gazdaságpolitikai szakértő az egyoldalú irányultságot a tanácsadás minőségének beszűkülésével hozza összefüggésbe, a kereskedelmi, nem tudományos tanácsadók bevonásával a Szövetségi Kancellári Hivatalba. A profitérdekektől vezérelt tanácsadó cégek gyorsan, könnyen érthető „eredményeket” és szép prezentációkat szállítanak, amelyek túlságosan könnyen összetéveszthetők a magas minőségű elemzésekkel.

Ezekben az összehasonlító tanulmányokban figyelmen kívül hagyják a makrogazdasági összefüggéseket, és a mikrogazdasági ösztönzők fölénye dominál. Azonban nem titok, hogy Németországban a belső kereslet elmarad a termelési kapacitásoktól, és élénkítésre van szüksége. Mint Európa legnagyobb gazdasága nem teheti meg, hogy állandóan egy új exportboomra várjon a gazdaság megélénkítéséhez, és ezzel gyakorlatilag minden reményt az USA keynesi átfogó szabályozásának sikerébe fektessen.

Összeállította: Kaposi Mária

Schettkat, R.: Beschäftigungspolitische Ambivalenz von Flexibilität. = Wirtschaftsdienst, 84. k. 9. sz. 2004. p. 561–564.

Schettkat, R: US-Schlerosis? What happened to the „Great american job machine”? = Intereconomics, 39. k. 1. sz. 2004. jan./febr. p. 46–50.

Schettkat, R: Institutional rigidities at the root of european unemployment? The rigidity hypothesis evaluated by the dutch and german experiences. = Cambridge Journal of Economics, 27. k. 6. sz. 2003. p. 771–787.

EGYÉB IRODALOM

Frey M.: Társadalmi–gazdasági helyzet a kibővített Európai Unióban. = Munkaügyi Szemle, 48. k. 7–8. sz. 2004. p. 24–27.

Borbély T. B.: Megújuló gazdaság, megújuló munkaerőpiac. = Munkaügyi Szemle, 49. k. 1. sz. 2005. p. 19–23.

EU-csatlakozás a statisztikák tükrében. = Európai Tükör, 9. k. 4–5. sz. 2004. júl./aug. p. 171–177.

Szűcs E.: Félelem a keletről nyugatra történő vándorlásról. = Munkaügyi Szemle, 48. k. 4. sz. 2004. p. 53.

Puskás B.: Segélyező piacgazdaság helyett, teljes foglalkoztatást. = Munkaügyi Szemle, 48. k. 4. sz. 2004. p. 8–9.

Munkaerőpiac 2004. I. félévében. = Munkaügyi Szemle, 48. k. 4. sz. 2004. p. 37–38.

Kollányi Zs.: Illegális foglalkoztatás – Feketesereg. = Figyelő, 48. k. 29. sz. 2004. júl. 15–21. p. 16–18.

Tamási I.: Cél az elsődleges munkaerőpiac a hátrányos helyzetű munkanélküliek számára is. = Munkaügyi Szemle, 49. k. 1. sz. 2005. p. 3133.